

ИСТОРИЯ

Разговор с доц. Даниел Вачков, научен секретар в Института за исторически изследвания към БАН

Въпросите зададе Николай Драгостинов

Здравейте, доц. Вачков. Благодаря Ви, че се отзовахте на поканата да разкажете и обясните за дейността на науката и институцията, която представлявате. Като начало можем да започнем с въпроса в какво се изразява едно историческо изследване като процес на работа при Вас?

Разбира се, историческото изследване се гради върху няколко основни принципи, независимо каква тема се разглежда – то може да бъде тема от политическата история, от социалната история, от културната

история, но се гради върху някои основни стъпки. Това което всеки историк го интересува са изворите – документите и свидетелствата за проблема който следва. Те са различни съобразно епохата, в средновековието те са едно – главно запазените съчинения на тогавашните автори (царствени грамоти, хроники). В новото време те вече са по-различни, масивът е доста по-голям тъй като модерната държава постоянно генерира документация, а с намаляване на дистанцията във времето намаляват и загубите. Разбира се, историкът на даден исторически проблем първо се запознава много подробно с цялата изворова база. Дру-

Снимка на института.

гото, което също е много важно, е запознаването с предходните съчинения на нашите колеги, които понякога са различни, като трактовки и интерпретации. В модерната историография за България още от XIX век се разработват научни изследвания въз основа на тези научни подходи.

След като се събере и обработи този огромен материал, всеки изследовател и историк прави селекция за да може да изгради своя текст и прецени кои извори наистина носят съществена информация, и кои само допълват. Тук вече ролята на изследователя е много голяма – той трябва да даде

своето лично решение.

Това е, бих казал, процесът на събиране, и на подреждане. Разбира се, много важен е вече моментът на коментара, който анализира обикновено в класически дух причинно-следствената връзка. Събитията са свързани помежду си, предходните са в основата на следващите, които водят до нови последици.

Според мен идеята на историческите изследвания е да се изведе съответната поука. Не е достатъчно съвременника да разкаже някаква история. Това може да прозвучи като клише, но историята е учителка на другите науки

и дава решения на актуалните проблеми. Ние изследвайки един исторически проблем, макар той да разглежда някакво събитие случило се в миналото, той може да даде решение и на актуален проблем. Именно непознаването на историята или не-използването на нейните поуки, крие опасността един народ да повтаря грешките си.

Участват ли в международни дейности и с кои страни?

Институтът има сравнително активна международна дейност. На първо място най-активни са ни контактите със сродните институти от академичните звена на държавите от Централна Европа. Активно контактуване с Унгарската академия на науките и техният съответен исторически институт, с Чешката и Словашката академия, сега сме в процес на активизиране на отношенията с Полската. Това донякъде се дължи на факта че имаме доста общи проблеми в историята. Бяхме до скоро в едно общо подчинение и това създава добри възможности за общи научни-изследователски проекти. Контактваме и с университети, но нашата структура е на чисто изследователско звено и института като институция няма студенти. Донякъде затова нашите партньори също са предимно от този сектор. Но разработваме доста сериозни проблеми свързани както с българската история, така и с общоевропейската именно по линията на тези взаимни проекти.

Какви са основните проблеми и предизвикателства на свързаното изучаване на история в България?

Проблемите са много. На първо място, писането и изучаването на историята често пъти е свързано с характерния актуален момент, ценностната среда и това, което самото общество изисква от историята. Това понякога променя по-близкосрочните цели на преподаването на история. България е държава с дълга история – това от една страна е добре, но от друга страна понякога ѝ тежи. Самият Ницше в XIX век има един трактат за ползата и вредата от историята – понякога и много история води до вреда. Това което трябва да се има в предвид е историята да не ни разделя и конфронтира, въпреки че тя е пълна с конфликти – както вътрешната, така и във външни отношения. Но тя не трябва да се превръща и източник на омраза – било към наши съседи, било към определени общности в страната.

От друга страна, историята трябва да се напише достатъчно обективно и адекватно, за да видим какви грешки сме допуснали ние, какви грешки са направили спрямо нас, за да не бъдат повтаряни. Като цяло, според мен, трябва да е ориентирана към изграждане на гражданско чувство и граждански ценности, а не да предизвиква желание за реваншизъм.

Какви са основните затруднения спрямо пълноценното функциониране на Института?

Едва ли ще бъде оригинално това което ще чуете, но без съмнение финансовите проблеми са много сериозни. Трудно се прави наука с малко средства. Не искам да влизам в детайли свързани със заплащане и хонорари които биха прозвучали неудобно, но за да може един човек да изследва спокойно даден въпрос, той трябва да се чувства финансово осигурен. За съжаление, в последните години доста сериозно се ограничиха финансите за БАН и в това число за Института за исторически изследвания. В резултат на практика се стигна до там че дори скромните заплати не се изплащаха навреме в пълен размер.

Това е едно. Второ, изследването един въпрос, особено ако той по някакъв начин е свързан и с издирване на документи било в Лондон, Ватикана, Париж или зад океана, изисква огромни разходи.

Разбира се, в следствие на тези финансови проблеми спада и обществения престиж на хората занимаващи се с научни изследвания. Факт е че това се отразява и върху младите хора, които искат да започнат научна кариера. Преди години за кандидат докторантски изпити се явяваха около 7-9 човека, докато сега се явяват по двама-трима. Но ако оставим този проблем на страна, за всеки запален човек по науката, това е една чудесна работа. Да превърнеш любимото си занимание в професия е чудесно. Аз обичам исто-

рията и, слава богу, до ден днешен се занимавам с това което обичам – разбира се, с ясното съзнание, че това ме лишава от някои други неща. Това се отнася за всички хора, които се занимават с научна работа – то създава едно вътрешно удовлетворение.

Какви са приоритетите на Института?

Разбира се, на първо място българска история. Имаме и една секция която разработва световни истории, но от България това трудно се осъществява. Както казах, и финансово сме ограничени, и чисто изворовата база е по-бедна. Така че ние сме специализирани върху цялата българска история – като започнете от средновековието и преди това и стигнете до началото на прехода в България след падането на комунизма. Покриваме целия този голям период и сме, бих казал, водещ по брой на публикации в тази област. И в крайна сметка, в това няма нищо ненормално, защото все пак нашата работа е главно изследователска.

Как виждате Института с по-близко и по-далечно бъдеще?

Това също е труден въпрос. За съжаление имам чувството, че всичко свързано с прогнози в България носи много големи рискове. Като цяло смятам, че една институция която има дълга история - БАН която е продължител на Българското книжовно дружество създадено в Браила, е създадена 9 години преди Третата българска държава

– има нужда да се реформира, но не бива да се убива. Смятам че реформите малко или много се извършват, може би не чак толкова, колкото някои искат, но в науката по принцип реформите не се правят бързо защото нейната среда е консервативна.

Нашият Институт започна като център, който трябва да издава документи, да превежда и издирва, в следствие малко по малко разширява своята дейност. Все повече покрай документите и изворите за българската история разширява изследователската си дейност. Той в някакъв смисъл, за добро или лошо, създава научните маркери за тази наука. Създадена е богата поредица – вече са публикувани девет тома и се подготвя десетият, който ще бъде за след Втората световна война и т. нар. социалистически период. Началото започва още от траките под ръководството на тогавашния най-изявен български антрополог Александър Фол, който разглеждаше траките и римското наследство. След това беше Първа българска държава, трети том беше Втора българска държава, четвърти том – османският период, пети и шести бяха възраждане, седми – след освобождението до 1903 година, осмият – от 1903 г. до края на войните, и деветият обхваща от края на Първата световна до края на Втората световна война. За радост на историческата наука, тази поредица се забави, което даде възможност последните томовете да излязат адекватни. Тя е замислена още в 60-те години и даже някои от текстовете са били готови, но поради финансови причи-

ни на късния социализъм до падането на комунистическия режим излизат първите седем тома. Това бих казал че донякъде е добре, защото точно периодът който беше най-силно идеологизиран, не беше публикуван до 1989 г. И всъщност когато вече науката се освободи от догмите излязоха последните томовете. Смятам че например том 9-ти, който е от 1918 до 1944 година, е изграден наистина върху една много сериозна изворова база, освободен е от идеологемите и се явява най-авторитетната книга в историческото изследване. Сега подготвяме том 10-ти, който ще е върху периода на социализма и се надявам да продължи тази тенденция събитията да се отразяват обективно и без идеологеми. Върху него работят колеги, но аз за съжаление не съм в екипа. Изданията са доста обемни и екипите обикновени са над 10 човека. В том 9-ти сме към 20 човека, където аз и още един колега сме писали икономическата история на периода. Но в последния том работят колегите от секция История на България след Втората световна война. До колкото знам, сроковете са до края на 2014 г. Институтът има амбицията да направи един голям проект с международно участие, по повод 100 годишнината от Първата световна война. Нямаме идеята да разглеждаме военните действия, които са сравнително добре известни, а искаме да се види животът на обикновените хора в тогавашните екстремални условия. Първата световна война е голям шок не само за българското общество, и нашето желание е да видим съдбата на хората, човешките личности в ме-

сомелачката на една страхотна война. Ще поканим колеги както от сродни университети най-вече от страната и бих бил радостен ако привлечем колеги от балканските държави. Би било много добре историците да направим опит да хвърлим един общ, обективен поглед върху проблеми, в които нашите държави са били противници.

А какви са конкретните извори, които ще са Ви нужни за един такъв проект?

Много разнообразни са. Като започнем от чисто официалните документи, които на практика представляват доклади на посланици, секретари към министерства, също така и на доклади на различни инспектори от вътрешността, които разкриват какви проблеми има. Затова от една страна имаме държавните документи. От друга страна, смятаме да потърсим хора, които да могат да изследват един масив издадени и неиздадени спомени на обикновени хора. Говорим за войници и офицери с нисък ранг, защото спомените на генералите отразяват по-скоро държавническите гледни точки. Затова предстои да се издирят и включат в употреба нови документи, които не са познати. Евентуално може да се направи опит за обръщане към обществото за да привлечем граждани, които още пазят семейни архиви. Идеята ни е да слезем на по-ниско ниво при обикновения човек, и да видим как той вижда войната. Изворите са доста разнообразни, и затова замисляме към този проект да се включат голям

брой колеги. Аз съм поел ангажимента да погледна финансово-икономическите проблеми и как рефлектират върху обществото, защото за първи път се появяват процеси като инфлацията, които до тогава светът почти не познава. А това е не само финансов проблем, той е и психологически.

Общо взето, занимаваме се с най-разнообразна история, освен политическа. Издадохме три тома на История на българския държавен дълг. Желанието ни е Институтът да се отвори към всякакви модерни теми. Разбира се, и в политическата история още има неща, които могат да бъдат изследвани, но като цяло тя вече е сравнително позната и известна. Струва ми се, че има определено желание Институтът да се модернизира в изследователската си дейност. Разбира се, това което е като проблем е че има едно заставяване, което се забелязва във всички структури на БАН. Това прекъсва връзката, не дава възможност да се създават дори школи в изследванията, но да се надяваме че може би побротото предстои.

Интервюто е част от проекта „Българската наука в действие“ - <http://action.nauka.bg/>